

СЕКЦІЯ 2

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК [316.624.3:364.63]:342.951

DOI <https://doi.org/10.32999/ksu2307-8049/2025-2-2>

ДО ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ БУЛІНГУ

Легенький Микола Іванович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри конституційного та адміністративного права
Державного університету «Київський авіаційний інститут»
legenkyj@ukr.net
orcid.org/0000-0003-4179-1964

Мета. Дослідити наукові психолого-педагогічні і юридичні підходи до виявлення ознак та формулювання дефініції булінгу на підставі чого визначити шляхи удосконалення нормативно-правового забезпечення протидії вказаному негативному соціальному явищу.

Методи. Під час дослідження використовувалися загальнонаукові методи аналізу, синтезу та узагальнення наукових джерел та нормативно-правових актів а також наукове прогнозування можливих наслідків реформування законодавчої бази протидії булінгу.

Результати. Важливим аспектом розгортання системи нормативно-правового забезпечення протидії булінгу є визначення його типових ознак, які можуть бути використані в якості формування відповідних дефініцій як соціально-психологічного так і нормативно-правового характеру та стати підставами для удосконалення нормативно-правового та правозастосовного забезпечення. До найвагоміших ознак булінгу пропонується віднести його суспільну небезпеку, насильницький характер, здійснення стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою з метою завдання моральної, фізичної чи іншої шкоди або емоційного приниження, наявність прямого умислу, систематичність або повторюваність, агресивність і наявність сторін, що супроводжується дисбалансом їх фізичних сил та соціального статусу.

Визначення булінгу в законодавчому полі пропонується Кодексом України про адміністративні правопорушення та Законом України «Про охорону дитинства». В той же час трактування, запропоновані вказаними нормативно-правовими актами містять суперечності, які передусім полягають у непогодженості обмеження кола учасників булінгу лише учасниками освітнього процесу чи поширення його на учасників всіх дитячих закладів. Зазначена колізія унеможливорює невідворотність відповідальності за таке діяння.

Висновки. Аналіз та узагальнення досліджень проблематики булінгу дозволяє визначити, що він розглядається як соціально небезпечне явище, яке полягає у насильстві яке здійснюється стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою з метою завдання моральної, фізичної чи іншої шкоди або емоційного приниження і передбачає наявність прямого умислу, систематичність або повторюваність, агресивність і наявність сторін, що супроводжується дисбалансом їх фізичних сил та соціального статусу. Здійснені заходи щодо удосконалення правового механізму протидії булінгу потребують удосконалення передусім в аспекті подолання існуючих правових колізій та надання йому системності та координованості.

Ключові слова: насильство та жорстоке поводження з дитиною, булінг, адміністративно-правова відповідальність, безпечне освітнє середовище.

ON THE PROBLEM OF IMPROVING THE LEGAL SYSTEM FOR COMBATING BULLYING

Legenkyi Mykola Ivanovych,
Doctor of Juridical Sciences, Professor,
Professor at the Department of Constitutional and Administrative Law
State University "Kyiv Aviation Institute"
legenkyj@ukr.net
orcid.org/0000-0003-4179-1964

Purpose. To investigate scientific psychological, pedagogical and legal approaches to identifying signs and formulating a definition of bullying, on the basis of which to determine ways to improve the regulatory and legal support for combating this negative social phenomenon.

Methods. The study used general scientific methods of analysis, synthesis and generalization of scientific sources and regulatory and legal acts, as well as scientific forecasting of possible consequences of reforming the legislative framework for combating bullying.

Results. An important aspect of the deployment of a system of regulatory and legal support for combating bullying is the determination of its typical signs, which can be used as the formation of relevant definitions of both a socio-psychological and regulatory and legal nature and become the basis for improving regulatory and law enforcement support. The most significant signs of bullying are its social danger, violent nature, committed against a minor or underage person or by such a person with the aim of causing moral, physical or other harm or emotional humiliation, the presence of direct intent, systematicity or repetition, aggressiveness and the presence of parties, which is accompanied by an imbalance of their physical strength and social status.

The definition of bullying in the legislative field is proposed by the Code of Ukraine on Administrative Offenses and the Law of Ukraine "On the Protection of Childhood". At the same time, the interpretations proposed by the specified regulatory legal acts contain contradictions, which primarily consist in the inconsistency of limiting the circle of participants in bullying only to participants in the educational process or extending it to participants in all children's institutions. The specified collision makes it impossible to inevitably hold accountable for such an act.

Conclusions. Analysis and generalization of research on the issue of bullying allows us to determine that it is considered a socially dangerous phenomenon, which consists in violence committed against a minor or underage person or by such a person with the aim of causing moral, physical or other harm or emotional humiliation and involves the presence of direct intent, systematicity or repetition, aggressiveness and the presence of parties, which is accompanied by an imbalance in their physical strength and social status. The measures taken to improve the legal mechanism for combating bullying require improvement, primarily in terms of overcoming existing legal conflicts and providing it with systematicity and coordination.

Key words: violence and child abuse, bullying, administrative and legal liability, safe educational environment.

Вступ. Актуальність наукових досліджень у сфері протидії булінгу визначається передусім суспільною небезпекою вказаного явища та його поширеністю. Так, за даними Міністерства освіти і науки України станом на 2024 р. 51,3 % учнів (55,9 %, дівчат і 46,2 % хлопців) коли-небудь стикалися з булінгом, а 24,7 % учнів стали мішенями булінгу з початку повномасштабного вторгнення (Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України, 2024). Відповідно до наукового аналізу проблем булінгу в освітньому середовищі та визначенню ефективних шляхів забезпечення його запобігання зверталися фахівці різних наук – педагогіки, психології, юриспруденції, публічного управління тощо.

Психолого-педагогічні аспекти протидії булінгу досліджували: О. Барліт, С. Болтівець, Н. Гончарук, С. Максименко, О. Ожійова, Л. Онуфрієва, В. Панок, І. Сидорук, В. Синьов, О. Швед та інші.

До вивчення проблематики булінгу зверталися такі фахівці в галузі юриспруденції як: І. Бухтіярова, І. Дрок, А. Жеброва, О. Іваній, В. Колпаков, А. Король, В. Крижановська, А. Кучук, І. Лантух, К. Левченко, Н. Лесько, О. Навродський, Р. Опацький,

Н. Опольська, К. Плутицька, О. Поштаренко, М. Приходько, О. Стрельченко, Л. Сукмановська, Я. Юрків та інші.

1. Визначення типових ознак та формулювання поняття булінгу

Важливим аспектом розгортання системи нормативно-правового забезпечення протидії булінгу є встановлення його типових ознак, які можуть бути використані в якості формування відповідних дефініцій як соціально-психологічного так і нормативно-правового характеру та стати підставою для визначення заходів відповідальності за його вчинення.

Так, Л. Кішлі виділяє сім ознак булінгу: 1) емоційне приниження, що включає вербальні і невербальні способи вираження; 2) прояв емоційно образливої і принизливої поведінки впродовж тривалого періоду; 3) непривітна і недовірлива поведінка; 4) втручання у приватне життя людини; 5) погіршення психологічного і фізичного стану людини, на яку спрямована агресія; 6) намір завдати шкоду іншій людині, щоб ця людина пережила події, що завдають травму; 7) агресор займає вище становище, ніж його жертва, і, відповідно, дозволяє собі дії, що при-

нижують гідність і завдають моральної або фізичної шкоди іншій людині (Король, 2009).

Лесько Н. відносить до основних ознак булінгу його соціальну небезпечність; умисність; тривалість та систематичність знущань (на відміну від звичайного конфлікту чи навіть бійки); агресивність та негативність поведінки, які можуть проявлятися в різних формах (фізичне та психічне насильство); прямий чи опосередкований характер дій; учинення насильства зазвичай за умови явної фізичної, психічної та будь-якої іншої переваги переслідувача; настання негативних наслідків різних видів та ін. (Лесько, 2019: 169).

Опацький Р. диференціює такі ознаки булінгу як наявність кривдника (булера); наявність жертви; наявність прямого умислу, тобто прямого бажання завдати фізичної шкоди / болю або здійснити моральне приниження жертви зазвичай у присутності свідків чи в інтернет-мережі із загальним доступом; системність; можливість третьої сторони бути свідком (спостерігачем) протиправних дій (Opatsky, 2019).

Сидорук І. визначає такі ознаки булінгу як систематичність; нерівність фізичних, психологічних і соціальних можливостей, які лежать в основі стосунків між жертвою й агресором; характер взаємостосунків переслідувача й жертви; емоційне приниження, образа почуттів людини, що призводить до виключення її з групи (Сидорук, 2015).

Лантух І. пропонує виділити такі характеристики булінгу як його негативний соціальний характер, існування в межах певної соціальної групи, виявлення через агресію членів групи до окремих її суб'єктів а також ознаки порушення групової комунікації, що призводить до міжособистісних конфліктів (Лантух, 2021).

Так, А. Кучук визначає типові ознаки булінгу, до яких відносить систематичність (повторюваність) діяння; наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); дії або бездіяльність кривдника, наслідком яких є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого і які мають бути врахованими в розбудові відповідної нормативно-правової бази (Кучук, 2020).

Аналізуючи запропоновані науковцями дефініції булінгу звертаємо увагу на дослідження Н. Гончарука та Л. Онуфрієвої, які розглядають його як різноаспектне явище, що виявляється у систематичних переслідуваннях особою чи групою осіб, що супроводжуються цькуванням, приниженням та залякуванням (Гончарук, Онуфрієва, 2019).

Ожйова О. визначає булінг як окремий різновид насильства, агресивної поведінки, що може виявлятися у формах фізичного булінгу, психологічного булінгу, кібербулінгу тощо (Ожйова, 2012).

Плутіцька К. під шкільним булінгом пропонує розуміти «форму навмисної, систематичної, агресивної поведінки одного чи декількох учнів стосовно іншого(их) із використанням дисбалансу влади чи фізичної сили за під-

тримки чи мовчазної згоди частини або всього колективу» та визначає такі ознаки булінгу як навмисність, систематичність, агресивність, наявність булінг-структури та дисбаланс сил між жертвою і кривдником (Плутіцька, 2017).

Опацький Р. підкреслює наявність специфічних ознак, які відрізняють булінг від інших форм дитячого насильства. До таких ознак вчений відносить наявність кривдника (булера); наявність жертви; наявність прямого умислу, який виявляється у прагненні фізичної шкоди чи болю, або здійснити моральне приниження жертви зазвичай у присутності свідків чи в інтернет-мережі із загальним доступом; системність; можливість третьої сторони бути свідком (спостерігачем) протиправних дій (Opatsky, 2019).

Визначення ознак булінгу та формулювання відповідних дефініцій в правових дослідженнях супроводжується рекомендаціями та пропозиціями стосовно удосконалення нормативно-правового та правозастосовного забезпечення. Так, О. Іваній підкреслює негативні наслідки булінгу для булера, оскільки такі дії у подальшому можуть трансформуватися у вирнення такого насильницького злочину як катування, у зв'язку з чим дослідниця підтримує пропозиції щодо зниження віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність за діяння, спрямовані на заподіяння особі сильного фізичного болю чи морального страждання, вчинене з метою примусити її чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі (катування) до 14 років, оскільки підлітки зазначеного віку здатні усвідомлювати не тільки фактичний рівень своєї поведінки, а і її соціальне значення, розуміти суспільну небезпеку та протиправність наслідків деяких злочинів.

Підвищення ефективності протидії булінгу в освітньому середовищі дослідниця вважає у забезпечення розумного балансу його каральних і виховних аспектів шляхом удосконалення правового регулювання через посилення гуманізації поряд зі збереженням виправданої суворості кримінальних заходів примусу в необхідних випадках. Підкреслюється ефективність запровадження спеціальних тренінгів, які формують у дітей способи протидії булінгу (Іваній, 2018).

Жеброва А. пропонує розглядати окремі прояви булінгу як різновид катування серед неповнолітніх виходячи з характеристики булінгу як негативної агресивної поведінки умисного характеру, яка має високий ступінь суспільної небезпеки. Дослідниця вважає, що з огляду на спільність ознак таких діянь та особливу загрозу для життя, здоров'я, волі, честі та гідності особи як благ, які перебувають в Україні під кримінально-правовою охороною, окремі прояви булінгу можуть підпадати під ст. 127 КК України і кваліфікуватися як катування (Жеброва, 2016).

Приходько М. підкреслює, що мета і мотив вчинення булінгу не виступають конструктивними ознаками складу правопорушення (проступку). При цьому суб'єкт такого адміністративного правопорушення характеризується загальними та спеціальними ознаками, а його

суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини, коли учасник освітнього процесу усвідомлює протиправний характер свого діяння передбачає його шкідливі наслідки і бажає їх або свідомо допускає настання цих наслідків (Приходько, 2021).

Левченко К., Легенький М., Швед О., Легенька М. та Дунебабіна О. підкреслюють інноваційної моделі запровадження системи протидії булінгу, яка здійснюється шляхом узагальнення результатів відповідних соціально-психологічних досліджень, розроблення на їх базі ефективних систем протидії булінгу та їх закріплення в правовому полі, оскільки законодавче забезпечення протидії булінгу в Україні потребує певного коригування та вдосконалення, як і відповідна судова практика, пропонують обґрунтування системи протидії булінгу на шкільному рівні, головним чинником ефективності якої є медіація та відновні практики, а інституційною базою – служба порозуміння закладу освіти і відзначають ефективність телефонного консультування осіб, які потрапили до ситуації булінгу (Levchenko, Legenkyi, Shved, Legenka, Dunebabina, 2020).

Дрок І., аналізуючи правозастосовну практику проваджень у справах про булінг визначає ряд проблем, які негативно впливають на якість роботи, спрямованої на упередження і подолання цього явища. Зокрема дослідниця вказує на неправильну кваліфікацію вчинюваних діянь, яка полягає у кваліфікації дій винних за ч. 3 ст. 184 КУпАП (невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей), замість необхідної кваліфікації за ст. 173-4 КУпАП. Також нерідко зустрічаються недоліки складання протоколів про адміністративні правопорушення (загальність фабули без уточнення об'єктивних ознак складу адміністративного правопорушення), внаслідок чого вони повертаються судами на доопрацювання. І, нарешті, – вагомим недоліком є відсутність будь-яких належних та допустимих доказів, які підтверджували б факт вчинення особами булінгу (пояснення свідків, довідок з медичних закладів, фото-, відеоматеріалів, речових доказів тощо), внаслідок чого справи повертаються судом для доопрацювання. Вказані проблеми напряму пов'язані з недостатньою кваліфікацією відповідних службових осіб Національної поліції і можуть бути розв'язані шляхом розгортання підвищення професійної компетентності поліцейських (Дрок, 2020).

Опольська Н. визначає типові ознаки булінгу як способи вчинення адміністративного проступку, до яких відносять: 1) наявність сторін – кривдник (булер), потерпілий (жертва булінгу), спостерігачі (за наявності); 2) умисел; 3) протиправність; 4) енергетичний (фізичний) або інформаційний (психічний) вплив на іншого учасника освітнього процесу; 5) реалізується шляхом дії або через бездіяльність; 6) здійснюється всупереч волі жертви (потерпілого); 7) наслідком є заподіяння психічної та/або фізичної шкоди, приниження, страх, тривога, обмеження свободи волевиявлення або дій потерпілого, підпорядкування потерпілого інтересам кривдника

та/або спричинення соціальної ізоляції потерпілого. Повторність або систематичність – це обтяжуюча ознака булінгу, яка передбачає суворіше покарання, а не типова ознака, як зазначено в Законі України «Про освіту» (Опольська, 2019).

2. Удосконалення нормативно-правового забезпечення протидії булінгу

Закон України «Про освіту» визначав булінг (цькування) як діяння що полягають у діях, або бездіяльності учасників освітнього процесу, що полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого (Закон України «Про освіту»). Однак у процесі подальшої законотворчої діяльності вказане визначення із Закону було вилучене.

Кодекс України про адміністративні правопорушення визначає булінг (цькування) як діяння учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого і передбачає за такі діяння покарання у вигляді штрафу від п'ятдесяти до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від двадцяти до шістдесяти годин.

У випадку вчинення булінгу малолітньою або неповнолітньою особою віком від чотирнадцяти до шістнадцяти років передбачена адміністративна відповідальність батьків або осіб, які їх замінюють у вигляді штрафу в розмірі від ста до двохсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадських робіт на строк від сорока до шістдесяти годин.

Також передбачена відповідальність за неповідомлення керівником закладу освіти уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про випадки булінгу (цькування) учасника освітнього процесу у вигляді штрафу від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправних робіт на строк до одного місяця з відрахуванням до двадцяти процентів заробітку (Кодекс України про адміністративні правопорушення).

Закон України «Про охорону дитинства» пропонує найбільш сучасне визначення булінгу, під яким розуміється психологічне, фізичне, економічне чи сексуальне насильство, тобто будь-яке умисне діяння (дія або бездіяльність), у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, яке систематично вчиняється особою стосовно дитини, з якою вони є учасниками одного колективу, або дитиною стосовно іншого учасника одного колективу та яке порушує права, свободи, законні інтереси потерпі-

лої особи та/або перешкоджає виконанню нею визначених законодавством обов'язків (Закон України «Про охорону дитинства»).

Звертаємо увагу, що визначення, запропоноване в цьому законі є спробою більш широкого трактування булінгу через його поширення за межі освітнього середовища. Водночас таке трактування вступає в протиріччя з нормами Кодексу України про адміністративні правопорушення, який чітко вказує, що булінг є діянням учасників освітнього процесу. Але булінг має місце не тільки в закладах освіти, але і в колективах інших сфер – фізичної культури і спорту, оздоровлення та відпочинку дітей, культури тощо, де проводять свій час з різною метою діти.

Вказана ситуація стала наслідком спроб законотворців впровадити процедури захисту від подібних ситуацій, які мають місце у вищезазначених дитячих закладах. Але законодавчі зміни, які б поширювали поняття булінгу на нормативно-правові акти, що регулюють суспільні відносини у вказаних сферах через зазначені протиріччя були б неефективними. Саме тому законодавець залишив поняття булінгу за сферою освіти, визначивши подібні проступки, які мають місце в дитячих закладах поняттям насильства та жорстокого поводження з дітьми, оскільки воно більш широке, ніж поняття булінгу.

Вказані новації були здійснені шляхом ухвалення Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми». Зокрема запропоноване вже наведене визначення булінгу, оскільки таке поняття попереднім варіантом Закону не застосовувалося взагалі, передбачені програми для дітей, або інших осіб, які вчинили, або постраждали від булінгу чи стали його свідками. Перша програма спрямована на зміну насильницької поведінки особи, яка вчинила булінг (цькування), формування у неї нової, неагресивної психологічної моделі поведінки у приватних стосунках, відповідального ставлення до своїх вчинків та їх наслідків, а друга передбачає комплекс заходів, спрямованих на позбавлення емоційної залежності, невпевненості у собі та формування у особи, яка постраждала від булінгу (цькування) або стала його свідком, здатності відстоювати власну гідність, захищати свої права у приватних стосунках, у тому числі за допомогою уповноважених органів державної влади, органів місцевого самоврядування. Суб'єктами, відповідальними за виконання вказаних програм визначені місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Також передбачені механізми унеможливлення насильства та жорстокого поводження з дитиною у закладах (установах), молодіжних центрах, дитячих та молодіжних громадських об'єднаннях, інших громадських об'єднаннях, що є суб'єктами молодіжної роботи та у колективах яких перебувають діти (Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми»).

Внесені зміни до Закону України «Про оздоровлення та відпочинок дітей», якими основні

принципи та напрями державної політики у сфері оздоровлення та відпочинку дітей доповнені положенням про унеможливлення насильства та жорстокого поводження з дитиною, її дискримінації за будь-якими ознаками, приниження її честі та гідності. Права та обов'язки батьків або інших законних представників розширені за рахунок можливості подавати керівнику дитячого закладу оздоровлення та відпочинку усні або письмові заяви (скарги, повідомлення) про випадки насильства або жорстокого поводження з дитиною та вимагати невідкладного (протягом однієї доби з моменту надходження) реагування на такі випадки, а обов'язки та відповідальність працівників дитячого закладу оздоровлення та відпочинку доповнені положенням щодо формування середовища, вільного від насильства та жорстокого поводження з дитиною та вимогою у разі виявлення ознак насильства або жорстокого поводження з дитиною вжиття невідкладних заходів для його припинення, надання за потреби домедичної допомоги, виклику бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги та звернення до органів Національної поліції України а також повідомлення керівника закладу оздоровлення та відпочинку та принаймні одного з батьків або інших законних представників дитини, яка вчинила насильство або жорстоке поводження, та дитини, яка постраждала від насильства або жорстокого поводження. Відповідним чином розширені повноваження керівника закладу оздоровлення та відпочинку (Закон України «Про оздоровлення та відпочинок дітей»).

Аналогічні доповнення внесені і до законів України «Про фізичну культуру і спорт» (Закон України «Про фізичну культуру і спорт») та «Про культуру». При цьому останній Закон, виходячи з загальносуспільного потенціалу культури звертає увагу на формування ненасильницької культури та поваги до прав і свобод людини в суспільстві (Закон України «Про культуру»).

Змінам піддано і Закон України «Про освіту» шляхом вилучення з нього вже згаданого визначення поняття булінгу. Засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності доповнено положенням щодо унеможливлення насильства, жорстокого поводження з дитиною, її дискримінації за будь-якими ознаками, приниження її честі та гідності. Відповідним чином розширені повноваження засновника та керівника закладу освіти. Передбачена наявність положення про запобігання і протидію насильству та жорстокому поводженню з дітьми в закладі освіти та прозорість його оприлюднення. Натомість з переліку необхідних документів вилучені план заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладі освіти, порядок подання та розгляду (з дотриманням конфіденційності) заяв про випадки булінгу (цькування) в закладі освіти та порядок реагування на доведені випадки булінгу (цькування) в закладі освіти та відповідальність осіб, причетних до булінгу (цькування). В ряді норм термін булінг замінено

поняттям жорстокого поводження з дітьми (Закон України «Про освіту»).

У той же час освітнє законодавство оперує і поняттям булінгу. У Законі України «Про освіту» булінг визнається в якості фактору, що унеможливорює безпечне освітнє середовище, на центральний орган виконавчої влади у сфері освіти покладається розроблення та затвердження плану заходів, спрямованих на запобігання та протидію булінгу (цькуванню) в закладах освіти, порядку реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу а також узагальнення та оприлюднення інформації про випадки булінгу (цькування) в закладах освіти, протидія булінгу передбачена у повноваженнях державних органів, до сфери управління яких належать заклади освіти, органів місцевого самоврядування та суб'єктів громадського контролю у сфері освіти. Визначені завдання протидії булінгу, які покладені на психологічну службу та соціально-педагогічний патронаж у системі освіти. Також визначено, що освітній омбудсмен аналізує дотримання законодавства стосовно учасників освітнього процесу, які постраждали від булінгу (цькування), стали його свідками або вчинили булінг (цькування).

Прогресивність аналізованих законодавчих змін, спрямованих на забезпечення протидії насильству і жорстокого поводження з дитиною певною мірою нівелюється зниженням уваги до проблем булінгу та його подолання. Насамперед це стосується самого визначення вказаного поняття, яке не відображає всієї повноти й сутності цього явища, а наведена дефініція характеризується відсутністю правової визначеності. Мають місце суперечності, які полягають у тому, що законодавчі зміни передбачають нові положення Закону України «Про охорону дитинства», щодо програм для дітей та інших осіб, які вчинили булінг (цькування), та програм для дітей та інших осіб, які постраждали від булінгу (цькування) або стали його свідком, а з тексту Закону України «Про освіту» положення, що стосуються булінгу (цькування) вилучаються.

І чи не найголовнішою правовою колізією є суперечності між внесеними змінами та нормами ст. 1734 Кодексу України про адміністративні правопорушення, що унеможливають невідворотність відповідальності за таке діяння.

Таким чином, аналіз та узагальнення досліджень проблематики булінгу дозволяє визначити, що він розглядається як соціально небезпечне явище, яке полягає у насильстві яке здійснюється стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи або такою особою з метою завдання моральної, фізичної чи іншої шкоди або емоційного приниження і передбачає наявність прямого умислу, систематичність або повторюваність, агресивність і наявність сторін, що супроводжується дисбалансом їх фізичних сил та соціального статусу.

Здійснені заходи щодо удосконалення правового механізму протидії булінгу потребують удосконалення передусім в аспекті подолання існуючих правових колізій та надання йому системності та координованості.

Дослідження та аналіз цієї проблеми є важливими для розробки дієвих механізмів запобігання булінгу, захисту постраждалих та формування безпечного освітнього середовища. Це сприятиме не лише дотриманню прав людини в освіті, а й формуванню здорового соціального клімату в суспільстві загалом.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Причини булінгу: результати масштабного дослідження в українських школах. *Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/news/prychyny-bulinh-rezultaty-masshtabnoho-doslidzhenia-v-ukrainskykh-shkolakh> (дата звернення: 18.02.2025).
2. Король А. Причини та наслідки явища булінгу. Відновне правосуддя в Україні. 2009. № 1-2 (13). С. 84–93. URL: https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/poperedzhenya_dl/buling_article.pdf (дата звернення: 20.02.2025).
3. Лесько Н. В. Адміністративно-правове забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту дітей від насильства та інших протиправних дій : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Львів, 2019. 489 с.
4. Opatsky R. M. Bulling and its Neighborhood: a Comparative Aspect. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4 (29). Т. 2. С. 144–147.
5. Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 1. С. 169–173. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/6578> (дата звернення: 19.02.2025).
6. Ірина Лантух. Огляд доктринальних та законодавчих джерел із питання інтерпретації поняття «булінг». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 2. С. 55–60. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/6849/1/10.pdf> (дата звернення: 19.02.2025).
7. Кучук А. М. Булінг: перший український досвід. *Актуальні питання взаємодії суб'єктів, які мають здійснювати заходи з реагування та профілактики на випадки насильства у закладах освіти* : матеріали І Міжрегіонального науково-практичного форуму (м. Дніпро, 27 травня 2020 р.). Дніпро, 2020. С. 95–98.
8. Гончарук Н. М., Онуфрієва Л. А. Психологічні засади булінгу в юнацькому віці. *Psychological Journal*. 2019. № 2 (22). С. 25–39. URL: <https://apsijournal.com/index.php/psychjournal/article/view/507> (дата звернення: 19.02.2025).
9. Ожійова О. М. Шкільне насильство: сутність, види, профілактика : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : спец. 22.00.04. Харків : Харк. нац. ун-т внутр. справ, 2012. 20 с.
10. Плутницька К. М. Підходи до розуміння булінгу як форми шкільного насильства. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2017. № 29. Т. 2. С. 78–80. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc29/part_2/21.pdf (дата звернення: 19.02.2025).
11. Opatsky R. M. Bulling and its Neighborhood: a Comparative Aspect. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4 (29). Т. 2. С. 144–147. URL: http://pjjv.nuoua.od.ua/v4-2_2019/30.pdf (дата звернення: 19.02.2025).
12. Іваній О. Соціальна та кримінально-правова характеристика булінгу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2018. Вип. 3. Т. 2. С. 107–110. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fc6cf5e6-c33a-4b1f-8a7d-427365a98d34/content> (дата звернення: 19.02.2025).
13. Жеброва А. О. Булінг як різновид катувань серед неповнолітніх. URL: <https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Жеброва-Анастасія-Олександрівна.pdf> (дата звернення: 20.02.2025).
14. Приходько М. В. Суб'єкт та суб'єктивна сторона юридичного складу адміністративного правопорушення (проступку) за булінг (цькування). *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 187–189. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2021/47.pdf (дата звернення: 18.02.2025).

15. Levchenko K., Legenkyi M., Shved O., Legenka M., Dunebabina O. Social and Legal Mechanisms for Prevention and Counteraction to Bullying in Youth Environment. *III International Scientific Congress Society of Ambient Intelligence 2020*. Atlantis Press. P. 183–191. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32539/1/12593722_bullying.pdf (дата звернення: 18.02.2025).
16. Ірина Дрок. Проведення у справах про булінг. *Підприємство, господарство і право*. 2020. № 7. С. 149–152. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/7/26.pdf> (дата звернення: 19.02.2025).
17. Наталя Опольська. Булінг: юридичний склад адміністративного проступку. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 10. С. 101–106. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/10/18.pdf> (дата звернення: 19.02.2025).
18. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Редакція від 16.08.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20240816#Text> (дата звернення: 20.02.2025).
19. Кодекс України про адміністративні правопорушення (статті 1–212-24) від 07.12.1984 № 8073-X. Редакція від 01.02.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 20.02.2025).
20. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. Редакція від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 20.02.2025).
21. Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання насильству та унеможливлення жорстокого поводження з дітьми : Закон України від 06.06.2024 № 3792-IX. Поточна редакція. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-20#n9> (дата звернення: 24.02.2025).
22. Про оздоровлення та відпочинок дітей : Закон України від 04.09.2008 № 375-VI. Редакція від 15.11.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17#Text> (дата звернення: 24.02.2025).
23. Про фізичну культуру і спорт : Закон України від 24.11.1993 № 3808-XII. Редакція від 06.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> (дата звернення: 24.02.2025).
24. Про культуру : Закон України від 14.12.2010 № 2778-VI. Редакція від 06.10.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#n56> (дата звернення: 24.02.2025).
25. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Редакція від 01.01.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n2126> (дата звернення: 20.02.2025).

REFERENCES:

1. Prychyny bulinhu: rezultaty masshtabnoho doslidzhennia v ukraïnskykh shkolakh [Causes of bullying: results of a large-scale study in Ukrainian schools]. *Ofitsiyni sait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy – Official website of the Ministry of Education and Science of Ukraine*. URL: <https://mon.gov.ua/news/prychyny-bulinhu-rezultaty-masshtabnoho-doslidzhennia-v-ukraïnskykh-shkolakh> (date of application: 18.02.2025).
2. Korol A. Prychyny ta naslidky yavyscha bulinhu [Causes and consequences of bullying]. *Vidnovne pravosuddia v Ukraini*. 2009. № 1-2 (13). S. 84–93 [Restorative Justice in Ukraine. 2009. No. 1-2 (13). Pp. 84–93]. URL: https://rescentre.org.ua/images/Uploads/Files/poperedzhenya_dl/buling_article.pdf (date of application: 20.02.2025).
3. Lesko N. V. Administratyvno-pravove zabezpechennia formuvannia ta realizatsii derzhavnoi polityky u sferi zakhystu ditei vid nasylstva ta inshykh protypravnykh dii [Administrative and legal support for the formation and implementation of state policy in the field of protecting children from violence and other illegal actions]: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.07. Lviv, 2019. 489 s. [Dissertation ... Doctor of Law: 12.00.07. Lviv, 2019. 489 p.].
4. Opatsky R. M. Bulling and its Neighborhood: a Comparative Aspect. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. 2019. Vyp. 4 (29). T. 2. S. 144–147 [Prykarpattya Legal Bulletin. 2019. Issue 4 (29). Vol. 2. P. 144–147].
5. Sydoruk I. Bulinh yak aktualna sotsialno-pedahohichna problema [Bullying as a current socio-pedagogical problem]. *Naukovyi visnyk Shkidoevropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*. 2015. № 1. S. 169–173 [Scientific Bulletin of the Lesia Ukrainka Eastern European National University. 2015. No. 1. P. 169–173]. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/6578> (date of application: 19.02.2025).
6. Iryna Lantukh. Ohliad doktrynalnykh ta zakonodavchykh dzherel iz pytannia interpretatsii poniattia “bulinh” [Review of doctrinal and legislative sources on the issue of interpreting the concept of “bullying”]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. 2021. № 2. S. 55–60 [Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. 2021. No. 2. P. 55–60]. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/6849/1/10.pdf> (date of application: 19.02.2025).
7. Kuchuk A. M. Bulinh: pershyi ukrainskyi dosvid [Bullying: the first Ukrainian experience]. *Aktualni pytannia vzaiemodii subiektiv, yaki maiut zdiisniuvaty zakhody z reahuvannia ta profilaktyky na vypadky nasylstva u zakladakh osvity: materialy I Mizhrehionalnoho naukovy-praktychnoho forumu (m. Dnipro, 27 trav. 2020 r.)*. Dnipro, 2020. S. 95–98 [Current issues of interaction between entities that must implement measures to respond to and prevent cases of violence in educational institutions: materials of the 1st Interregional Scientific and Practical Forum (Dnipro, May 27, 2020). Dnipro, 2020. Pp. 95–98].
8. Honcharuk N. M., Onufrieva L. A. Psykholohichni zasady bulinhu v yunatskomu vitsi [Psychological foundations of bullying in adolescence]. *Psychological Journal*. 2019. № 2 (22). S. 25–39 [Psychological Journal. 2019. No. 2 (22). P. 25–39]. URL: <https://apsjournal.com/index.php/psyjournal/article/view/507> (date of application: 19.02.2025).
9. Ozhiova O. M. Shkilne nasylstvo: sutnist, vydy, profilaktyka: avtoref. dys. ... kand. sotsiol. nauk: spets. 22.00.04. Kharkiv: Khark. nats. un-t vnutr. sprav, 2012. 20 s. [School violence: essence, types, prevention: author's abstract. dissertation ... candidate of social sciences: special 22.00.04. Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs, 2012. 20 p.].
10. Plutytska K. M. Pidkhody do rozuminnia bulinhu yak formy shkilnoho nasylstva [Approaches to understanding bullying as a form of school violence]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriya “Yurydsprudentsiia”*. 2017. № 29. T. 2. S. 78–80 [Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series “Jurisprudence”. 2017. No. 29. Vol. 2. P. 78–80]. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc29/part_2/21.pdf (date of application: 19.02.2025).
11. Opatsky R. M. Bulling and its Neighborhood: a Comparative Aspect. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*. 2019. Vyp. 4 (29). T. 2. S. 144–147 [Prykarpattya Legal Bulletin. 2019. Issue 4 (29). Vol. 2. P. 144–147]. URL: http://pjv.nuoua.od.ua/v4-2_2019/30.pdf (date of application: 19.02.2025).
12. Ivani O. Sotsialna ta kryminalno-pravova kharakterystyka bulinhu [Social and criminal-legal characteristics of bullying]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriya “Yurydychni nauky”*. 2018. Vyp. 3. T. 2. S. 107–110 [Scientific Bulletin of Kherson State University. Series “Legal Sciences”. 2018. Issue 3. Vol. 2. Pp. 107–110]. URL: <https://repository.sspu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fc6cf5e6-c33a-4b1f-8a7d-427365a98d34/content> (date of application: 19.02.2025).
13. Zhebrova A. O. Bulinh yak riznovyd katuvan sered nepovolnitnikh [Bullying as a type of torture among minors]. URL: <https://www.nusta.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/Жеброва-Анастасія-Олександрівна.pdf> (date of application: 20.02.2025).
14. Prykhodko M. V. Subiekt ta subiektyvna storona yurydychnoho skladu administratyvnoho pravoporushennia (prostupku) za bulinh (tskuvannia) [Subject and subjective side of the legal structure of an administrative offense (misdemeanor) for bullying]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2021. № 9. S. 187–189 [Legal Scientific Electronic Journal. 2021. No. 9. P. 187–189]. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2021/47.pdf (date of application: 18.02.2025).
15. Levchenko K., Legenkyi M., Shved O., Legenka M., Dunebabina O. Social and Legal Mechanisms for Prevention and Counteraction to Bullying in Youth Environment. *III International Scientific Congress Society of Ambient Intelligence 2020*. Atlantis Press. S. 183–191. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/32539/1/12593722_bullying.pdf (date of application: 18.02.2025).

16. Iryna Drok. Provadhennia u spravakh pro bulinh [Proceedings in bullying cases]. *Pidpriemstvo, gospodarstvo i pravo*. 2020. № 7. S. 149–152 [*Entrepreneurship, Economy and Law*. 2020. No. 7. P. 149–152]. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/7/26.pdf> (date of application: 19.02.2025).

17. Natalia Opolska. Bulinh: yurydychnyi sklad administratyvnoho prostupku [Bullying: the legal nature of an administrative offense]. *Pidpriemstvo, gospodarstvo i pravo*. 2019. № 10. S. 101–106 [*Entrepreneurship, Economy and Law*. 2019. No. 10. P. 101–106]. URL: <http://www.pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/10/18.pdf> (date of application: 19.02.2025).

18. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII. Redaktsiia vid 16.08.2024 [On Education: Law of Ukraine dated 05.09.2017 No. 2145-VIII. Edition dated 16.08.2024]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/ed20240816#Text> (date of application: 20.02.2025).

19. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia (statti 1–212-24) vid 07.12.1984 № 8073-X. Redaktsiia vid 01.02.2025 [Code of Ukraine on Administrative Offenses (Articles 1–212-24) dated 07.12.1984 No. 8073-X. Revision dated 01.02.2025]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (date of application: 20.02.2025).

20. Pro okhoronu dytynstva: Zakon Ukrainy vid 26.04.2001 № 2402-III. Redaktsiia vid 01.01.2025 [On the Protection of Childhood: Law of Ukraine dated 26.04.2001 No. 2402-III. Edition dated 01.01.2025]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (date of application: 20.02.2025).

21. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zapobihannia nasyilstvu ta unemozhlyvlennia zhorstokoho

povodzhennia z ditmy: Zakon Ukrainy vid 06.06.2024 № 3792-IX. Potochna redaktsiia [On Amendments to Certain Laws of Ukraine on the Prevention of Violence and the Elimination of Cruelty to Children: Law of Ukraine dated 06.06.2024 No. 3792-IX. Current version]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3792-20#n9> (date of application: 24.02.2025).

22. Pro ozdorovlennia ta vidpochynok ditei: Zakon Ukrainy vid 04.09.2008 № 375-VI. Redaktsiia vid 15.11.2024 [On the improvement and recreation of children: Law of Ukraine dated 04.09.2008 No. 375-VI. Edition dated 15.11.2024]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/375-17#Text> (date of application: 24.02.2025).

23. Pro fizychnu kulturu i sport: Zakon Ukrainy vid 24.11.1993 № 3808-XII. Redaktsiia vid 06.10.2024 [On Physical Culture and Sports: Law of Ukraine dated 24.11.1993 No. 3808-XII. Edition dated 06.10.2024]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text> (date of application: 24.02.2025).

24. Pro kulturu: Zakon Ukrainy vid 14.12.2010 № 2778-VI. Redaktsiia vid 06.10.2024 [On Culture: Law of Ukraine dated 14.12.2010 No. 2778-VI. Edition dated 06.10.2024]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#n56> (date of application: 24.02.2025).

25. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII. Redaktsiia vid 01.01.2025 [On education: Law of Ukraine dated 05.09.2017 No. 2145-VIII. Revision dated 01.01.2025]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n2126> (date of application: 20.02.2025).

Стаття надійшла до редакції 10.03.2025

The article was received 10 March 2025